

แนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทย
เขตภาคเหนือตอนล่าง*

APPROACH TO PROMOTE THE LIKAY AT HIGHER EDUCATION INSTITUTION FOR
CONSERVING AND INHERIT LOCAL WISDOM LOWER NORTH

วรารัตน์ ชื่นจิตร¹, สิทธิศักดิ์ จำปาแดง²

Wararut Chuenjit¹, Sitthisak Champadaeng²

คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม^{1,2}

Faculty of Fine Applied Arts and Cultural Science, Mahasarakham University, Thailand.^{1,2}

Email : 60012180002@msu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญา สภาพปัญหาการอนุรักษ์และสืบทอด 2) แนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามจากประชากรจากกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้แสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไป จำนวน 180 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการแบบอุปนัยและนำเสนอข้อมูลวิธีพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ภูมิปัญญาการแสดงลิเกที่ปรากฏในสถาบันอุดมศึกษามีจำนวน 4 ด้าน คือ ภูมิปัญญาด้านนาฏศิลป์ ภูมิปัญญาด้านคีตศิลป์ ภูมิปัญญาด้านวรรณศิลป์และภูมิปัญญาด้านความเชื่อและพิธีกรรม ภูมิปัญญาดังกล่าวเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การฝึกฝน และการสั่งสมประสบการณ์ ตลอดจนการถ่ายทอดสืบทอดกันมาโดยยังรักษาภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม แต่ในขณะเดียวกันก็ได้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาภูมิปัญญาบางอย่างเข้ากับยุคสมัยและสภาพสังคมปัจจุบัน เพื่อสร้างความสนใจให้กับผู้ชมการแสดงลิเก และเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์และการสืบทอดการแสดงลิเกต่อไป ส่วนสภาพปัญหาพบจากผู้แสดงโดยเฉพาะพระเอกและนางเอกจะต้องมีรูปร่างหน้าตาดีกว่าผู้แสดงลิเกคนอื่นๆ เพราะเป็นจุดสร้างความสนใจให้ผู้ชมและแม่ยก การร้อง การรำจะแสดงพร้อมๆ กันแต่ปัจจุบันการรำน้อยลงเพราะใช้เวลาในการสลับด้วยเพลงลูกทุ่งตามคำขอของผู้ชม ภาษาของลิเกจะมีการดัดน้ำเสียงดัดคำพูดให้เข้าท่วงทำนองหรือดนตรีที่ประกอบการแสดงและเวทีจะต้องเป็นเวทีที่โดดเด่นเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชมการแสดงลิเก ทั้งนี้ การแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษายังขาดผู้ถ่ายทอดจากคนรุ่น

เท่ามีความรู้ความชำนาญในการแสดงลิเก และไม่นิยมที่จะถ่ายทอดการแสดงลิเกให้กับผู้อื่น ไม่เห็นถึงความสำคัญของการสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกและสาเหตุอีกประการหนึ่งที่สำคัญเนื่องมาจากคนในสังคมเรื่องมีค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปสนใจวัฒนธรรมตะวันตกมากยิ่งขึ้น 2. แนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา ควรมีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมการแสดงลิเกอย่างกว้างขวางและควรมีการจัดกิจกรรมที่มีการแสดงของลิเก เพื่อให้ชุมชนตระหนักเห็นถึงความสำคัญ ความงดงามของศิลปวัฒนธรรม รมรงค์ให้มีการถ่ายทอดลิเกให้กับคนรุ่นหลัง เพื่อมิให้ลิเกหายไปจากท้องถิ่น สถาบันอุดมศึกษาควรจัดทำหลักสูตรศิลปะการแสดงลิเกและมีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ไปยังสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ต่อไป

คำสำคัญ : 1. การแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา 2. อนุรักษ์และสืบทอด 3. ภูมิปัญญาไทย

ABSTRACT

The objectives of this research article were 1) to study wisdom conservation and inheritance problems, 2) approach to promote the Likay at Higher education institution for conserving and inherit local wisdom lower north. The qualitative research collect data in the field from the population from the knowledgeable group. Group of Li-Kae actors in higher education institutions and general related groups a total of 180 people. The research tools were questionnaires, interview forms, group discussions. Qualitative data analysis by inductive method and present information on descriptive methods.

The research found that: 1. Wisdom shows that silicate appears in institutions of four areas: knowledge of dance. The musical arts wisdom. The wisdom literature and cognitive aspects of belief and ritual. Wisdom emerges from learning, training and experience by continually keeping the traditional wisdom. But at the same time with modifications developed some wisdom with age and current social conditions. In order to call attention to the dramatic performances. And to promote conservation and to inherit the silicate. The problems encountered by the actors, especially the hero and heroine must show dramatic looks better than others. The point is to call attention to Audience and mae yok. Vocal dance shows at the same time. Because the time to switch the song at the request of the audience. The language of the dramatic bending tone. Bending words to melodies, musical composition or performance. And

the stage will be a prominent platform to attract the attention of silicate. The dramatic performances of institutions inherited from the older generations who still lack expertise in the silicate and not to convey the most dramatic show to others. Do not see the importance of succession dramatic arts. Another important reason, and because of society's values change more interested in Western culture. 2. Approach for Promoting the silicate in higher education institutions. Should have published the dramatic arts and culture immensely and should have organized a show of silicate. Recognizing the importance to the community. The beauty of art and culture campaign to be broadcast silicate to future generations. Lest silicate missing from a local. Higher education institutions should show dramatic arts curriculum and creating a network of learning institutions to follow.

Keywords : 1. Likay at Higher Education Institution 2. Conserving and Inherit 3. Thai Wisdom

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำวิจัย

นาฏดนตรีหรือลิเกในพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมทางศิลปกรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร ในปีพุทธศักราช 2545 กล่าวไว้ว่า ละครประเภทนาฏดนตรี มีความสำคัญให้แก่ดนตรี การขับร้อง คำพูด และบทบาทซึ่งเป็นสุนทราภรณ์ที่ศนากร วิจิตรทัศน์ และวิพิทัศน์ การแสดงลิเกก็จัดอยู่ในประเภทนาฏดนตรีด้วยบรรดาคณะลิเกจึงได้นำคำว่า “นาฏดนตรี” ไปใช้เป็นชื่อเรียกประจำ จะเห็นได้ว่า การแสดงลิเกเป็นศิลปะประจำชาติอย่างหนึ่งที่มีการแสดงออกทางด้าน การร้องรำ และการขยับกิริยาท่าทางประกอบโดยมีทำนอง เพลงหลักที่ใช้ในการร้องและดำเนินเรื่อง เรียกว่า รานีเกลิง (รา-นิ-เกลิง) หรือ ราชนิเกลิง (ราช-นิ-เกลิง) ลิเกนั้นได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับ จากอดีตจนถึงปัจจุบันเดิมนั้นเป็นแค่บทสวดบูชาพระในศาสนาอิสลามต่อมาได้มีการผสมผสานระหว่างการพูด การร้อง การรำ (พิชัย เกษมรักษ์, 2558) ในปัจจุบันลิเกเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตคนไทยมาเป็นเวลายาวนานและยังได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคกลางทั้งใน กรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ เมื่อมีงานเฉลิมฉลองใดๆ ก็มักจะหาลิเกมาแสดงอยู่เสมอ ลิเกเริ่มมีบทบาทสำคัญและเป็นที่ยอมรับของคนไทยมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 5) แม้จะมีที่มาจากการแสดงของชาวอิสลามหรือแขกเจ้าเซ็นก็ตาม แต่ด้วยภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนไทย ได้มีการนำมาผสมผสานกับการแสดงละครและให้มีความสอดคล้องกับสังคมไทยจึงทำให้เกิดการแสดงชนิดใหม่ คือ ลิเกหรือยี่เกจนเป็นที่นิยมกันแพร่หลายในสมัยนั้น

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 6) การแสดงลิเกได้ขยายออกไปสู่ชนบทอย่างกว้างขวางจนเป็นมหรสพสำคัญที่ประชาชนตามเมืองต่างๆ ให้ความนิยมชมชอบอย่างขึ้นหน้าขึ้นตาถึงกับมีการจัดถวายให้พระเจ้าแผ่นดิน ทอดพระเนตรในระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยือนเมืองนั้นๆ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชหฤทัยและทรงพระราชนิพนธ์เค้าโครงเรื่องให้ข้าราชการกรมมหรสพแสดงลิเก เรื่องพระหันทอากาศถึงสองครั้ง นับว่าลิเกในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นที่นิยมแพร่หลายทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด นอกจากนี้ ความเป็นที่นิยมของลิเกของคนไทยนั้นยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ ภาควิชา เช่น นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สุพรรณบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท พิจิตร รวมถึงจังหวัดในภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ พิชญ์โลก ตาก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี กำแพงเพชร พิจิตร จังหวัดเหล่านี้ยังมี คณะลิเกอยู่เป็นจำนวนมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ก็มีการแสดงลิเกอยู่ด้วยเช่นกัน เพียงแต่รูปแบบการแสดงอาจจะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม แต่สำหรับในเขตภาคกลางนั้น จังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดอ่างทอง ถือว่าเป็นแหล่งสืบสานศิลปะเพลงพื้นบ้านที่สำคัญ เช่น เพลงฉ่อย เพลงอีแซว ลำตัด เป็นต้น (มณี เทพาชมพู่, 2553)

ลิเกเป็นนาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมระดับท้องถิ่นและเป็นเอกลักษณ์ของชาติแสดงความเป็นอารยประเทศบ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองดีได้ด้วยประชาชนมีความเข้าใจศิลปะ เพราะศิลปะเป็นสิ่งมีค่าเป็นเครื่องโน้มน้าวอารมณ์ โดยเฉพาะศิลปะการละครเป็นสิ่งสำคัญสามารถกล่อมเกลาคิดใจโน้มน้าวไปในทางที่ดี ย่อมอารมณ์ได้เข้มขึ้นผ่องใส เป็นทางนำให้คิดและให้กำลังใจในทางที่จะสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่บ้านเมืองสืบไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) คำว่า ยี่เกหรือลิเก เป็นนาฏกรรมพื้นบ้านที่ได้รับการนิยมแพร่หลายที่สุด กว่าหนึ่งศตวรรษแล้วที่ลิเกได้มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตไทย ถึงแม้ว่าจะถูกดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็น “ลิเกลามกตลกเล่น รำเต้นสิ้นอายุขายหน้าไม่ควรจดจำเป็นตำรา มันจะพาเสียคนป่นปี้เลย” จากบทดอกสร้อยสุภาวิตของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (เขมิกา จันทรสุขสวัสดิ์, 2554)

การเปลี่ยนแปลงของลิเกนั้นได้มีการพัฒนาแก้ไขให้เหมาะสมกับสังคมอยู่ตลอดเวลา โดยภูมิปัญญาของผู้แสดงลิเกเอง ต่างมีความพยายามที่จะหาวิธีที่ทำให้การแสดงลิเกได้ขยายความนิยมไปยังชนบทและปรับปรุงแก้ไขให้เกิดการยอมรับในสังคมต่อไป แม้ว่าจะถูกกระแสความบันเทิงสมัยใหม่เข้ามารุมล้อมอยู่รอบด้านก็ตาม แต่ด้วยความเข้มแข็งของสังคมที่มีผู้ชมลิเกกันมาก จึงทำให้ผู้แสดงลิเกสามารถสร้างความประทับใจ และถูกเล่าขานเป็นตำนานจนเป็นการแสดงที่สามารถยึดเป็นอาชีพได้ ดังนั้น ลิเกจึงยังคงอยู่ต่อเนื่องและสามารถรับใช้ประชาชนได้จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากลิเกเป็นการแสดงที่เข้าถึงจิตใจประชาชนโดยทั่วไปเพราะลิเกเป็นการแสดงที่มีหลายรส นำหลายอย่างมาผสมผสานกัน เช่น นำละครรามเกียรติ์กับเพลงพื้นบ้าน มีวิธีการเล่นเป็นศิลปะของตนเอง โดยไม่ซ้ำแบบใคร เรียกได้ว่ามีเอกลักษณ์ของตน แต่ขาดผู้ที่สืบทอดลิเกเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง อันจะก่อให้เกิด

รายได้แก่ ชุมชนตามมาทั้งๆ ที่ลิเกมีคุณค่าทางสังคม แสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม แสดงถึงค่านิยมของไทยและแสดงถึงขนบธรรมเนียมที่ดำรงซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดี (เขมิกา จันทรสุขสวัสดิ์, 2554)

การแสดงลิเกเป็นศิลปะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าแห่งการอนุรักษ์และการสืบทอดการเรียนรู้ลิเกเป็นการแสดงที่อาศัยภูมิปัญญาขั้นสูงของผู้แสดงที่ต้องพร้อมด้วย การร้อง การรำ การด้นกลอนให้สัมผัสคล้องจอง ผู้แสดงต้องมีปฏิภาณไหวพริบ สมาธิในการฟังเรื่องเนื้อหาในการแสดงและต้องคิดด้นกลอนโต้ตอบระหว่างผู้แสดงด้วยกัน การแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าบนเวทีก็เป็นองค์ความรู้ที่ยากต่อการถ่ายทอด การเลียนแบบ เพราะเป็นชั้นเชิงวิชาความรู้เฉพาะผู้แสดงแต่ละคนที่เรียกว่า “กลเม็ดทางการแสดงการร้องและเจรจาของการแสดงลิเก” มีรูปแบบเฉพาะหรือเป็นเอกลักษณ์ที่เรียกว่า “ร้องราชินิกุล” ผู้ร้องต้องมีกระแสนเสียงที่ดังกังวานเข้ากับเสียงของระนาดหรือปี่พาทย์ที่ไล่โทนเสียงสูงตามทำนอง ผู้แสดงจะต้องฝึกร้องเพลงไทยเดิมให้ถูกต้องและลงจังหวะเพลง การรำรำผู้แสดงต้องรำเพลงต่างๆ เช่น เพลงเชิด เพลงเสมอ เพลงรำออกตัวและรำเข้าโดยเฉพาะการรำเข้าพระเข้านาง หรือรำอวดฝีมือผู้แสดง เช่น รำม้า รำดาบ รำเกี้ยว เป็นต้น การเจรจาดำเนินเรื่อง ผู้แสดงต้องใช้ไหวพริบแสดงอารมณ์ในบทต่างๆ ตามที่ตนได้รับ เพื่อให้คนดูได้รับรู้เรื่องราวประเด็นนั้นเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้แสดงต้องสื่อสารระหว่างผู้แสดงเองและคนดูให้เข้าใจ นับเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทักษะและประสบการณ์จินตนาการค่อนข้างสูง จะเห็นได้ว่า เครื่องแต่งกายการแสดงลิเกจะมีอัตลักษณ์ที่สำคัญ คือ เสื้อผ้าที่ประดับด้วยเลื่อมระยิบวิบวับจับตา แวววาวด้วยเครื่องเพชร และคริสตัลเมื่อสะท้อนกับไฟทำให้ดูระยิบระยับบนเวที โดดเด่นประกอบกับผู้แสดงแต่งหน้าที่เข้ม เพื่อขับและรับกับแสงของเครื่องแต่งกายจึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการแสดงลิเก ดังนั้น ฉากและเวทีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการแสดงที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ฉากลิเกเป็นสี่เหลี่ยม สะท้อนแสงเพื่อให้เข้ากับสีของเครื่องแต่งกายดูเป็นเอกลักษณ์ที่เกินจริงจากชีวิตประจำวัน เวทีลิเกมีหลายขนาดตั้งแต่แสดงกับพื้นจนกระทั่งเวทีเล่นระดับ 2-3 ชั้นซึ่งเป็นองค์ประกอบทั้งเทคนิคไฟ แสง สี เสียง ถึงขั้นเวทีคอนเสิร์ตอีกด้วย (อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์, 2557)

จากสภาพปัญหาการแสดงลิเกดังกล่าว การแสดงลิเกจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาการแสดงอย่างให้มีความทันสมัย เมื่อใดที่ลิเกเจอคู่แข่งเหนือกว่า เช่น การบรรเลงเพลงลูกทุ่ง ลิเกก็จะขอยืมมาใช้โดยปรับให้เข้ากับการแสดงของตนไม่ใช่เปลี่ยนการแสดงลิเกของตนไปเป็นการบรรเลงเพลงลูกทุ่ง ดังนั้น ลิเกจึงไม่หยุดนิ่งในการพัฒนาตนเองให้ถูกใจผู้ชม เพื่อสร้างชื่อเสียงให้คณะแก่ของตนเอง จึงเป็นเหตุผลทำให้ผู้วิจัยศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง” เพื่อผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นมีการสนับสนุนส่งเสริม การอนุรักษ์ การสืบทอด ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามตลอดจนเพื่อสร้างสรรค์การแสดงลิเกให้ร่วมสมัยพร้อมเผยแพร่สู่ประชาคมโลกอย่างภาคภูมิใจต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง
- 2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง
- 3.2 ได้ทราบถึงสภาพปัญหาการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง
- 3.3 ได้นำเสนอแนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ และนักศึกษา จำนวน 180 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้แสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไปจาก 1)มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 60 คน 2)มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 60 คน 3)มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือดังนี้ 1)ศึกษาจากเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย 2)นำผลการวิเคราะห์ที่ได้จากแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากการศึกษาเบื้องต้นมาสร้างกรอบเนื้อหาของแบบการสำรวจข้อมูล การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม 3)การตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหาของเครื่องมือด้วยวิธีการนำแบบสัมภาษณ์ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบแล้ว นำมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้มีความถูกต้องของภาษาและความครอบคลุมเนื้อหา ให้มีความถูกต้องสมบูรณ์มากที่สุด ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการแบบอุปนัย(Inactive Analysis) และนำเสนอข้อมูลวิธีพรรณนา

5. ผลการศึกษา

5.1 ภูมิปัญญาการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า 1) ภูมิปัญญาด้านนาฏศิลป์ ซึ่งจะเกี่ยวกับการร้อง การรำ และเครื่องแต่งกายของการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา ในการร้องนั้นจะมีเทคนิคการร้องโต้ตอบกันและจะต้องร้องให้ลงสัมผัสคล้องจอง การรำมีการประยุกต์ใช้ท่าทางของการรำนานาฏศิลป์ ส่วนเครื่องแต่งกายการแสดงลิเกนิยมใช้สีเงินเป็นเครื่องประดับและได้มีการปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับยุคสมัยหรือเหตุการณ์ในปัจจุบัน 2) ภูมิปัญญาด้านคีตศิลป์ การแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาจะใช้ดนตรีไทยประเภทวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลงประกอบการแสดงลิเก ที่ประกอบไปด้วย ระนาดเอก ข้องวงใหญ่ ปี่แน ปี่ชวา กลองทัด ตะโพน ฉิ่ง และฉาบ รวมถึงบทเพลงที่ใช้ในการแสดงลิเกในปัจจุบันมีอยู่ 3 เพลง คือ (1) เพลงโหมโรง (2) เพลงออกแขก และ (3) เพลงตามบท 3) ภูมิปัญญาด้านวรรณศิลป์ ประกอบด้วยเรื่องราวที่เกี่ยวกับวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกลอน โดยพิจารณาจากบทละครโทรทัศน์ที่โดดเด่น นำมาดัดแปลงให้เข้ากับการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งรวมไปถึงละครจักรๆ วงศ์ๆ อีกด้วย 4) ภูมิปัญญาด้านพิธีกรรม/ความเชื่อ การแสดงลิเกของคณะทั่วไปมีความเชื่ออยู่ที่ครู ซึ่งในที่นี้หมายถึง พระฤๅษีนารอดหรือที่รู้จักกันในโดยทั่วไปว่า “พ่อแก่” ที่นับถือและเคารพบูชาครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ ความเชื่อและข้อห้ามต่างๆ ของการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา มีศูนย์กลางอยู่ที่พ่อแม่และครูประเภทต่างๆ ที่ชาวลิเกได้นับถือ หัวหน้าคณะหรือโต้โผจะทำพิธีไหว้พ่อแม่ทุกครั้งก่อนจะเริ่มทำการแสดงลิเก ฤๅษีพ่อแก่ หมายถึง ฤๅษีองค์หนึ่งชื่อจริง ๆ คือ พระฤๅษีนารอด ซึ่งหิ้งพ่อแก่จะตั้งตรงกลางและหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ให้เอาไม้ตรงหัวนอนหรือหิ้งพระแล้วแต่สถานที่แต่ต้องนำศีรษะพ่อแก่ติดไปด้วยทุกครั้งที่มีการแสดงลิเก ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติเหมือนกับเป็นประมุขของคณะที่จะต้องถวายข้าว ดอกไม้และรูปเหมือนกับไหว้พระ ก่อนจะกินข้าวต้องไหว้พ่อแก่ ดังจะเห็นได้ว่าพิธีระลึกถึงพระคุณท่าน โดยทั่วไปคนที่ทำพิธีไหว้พ่อแก่ก่อนการแสดงก็คือ หัวหน้าคณะหรือโต้โผ การโหมโรงเป็นการเชิญพ่อแก่เสด็จลงมา ซึ่งผู้แสดงลิเกทุกคนก่อนออกแขกหรือออกแสดงจะต้องยกมือไหว้พ่อแก่ก่อน 3 ครั้ง และเมื่อจบการแสดง ตอนเลิกก็ต้องยกมือไหว้พ่อแก่เหมือนกัน

5.2 สภาพปัญหาการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่ารูปแบบการแสดงลิเกในยุคปัจจุบันได้เลือนและไม่ได้ให้ความสำคัญของขั้นตอนโดยเฉพาะการเริ่มต้นแสดงลิเก คือ การออกแขกซึ่งสมัยก่อนจะไหว้ครูและออกแขกก่อน แต่ปัจจุบันใช้หางเครื่องตามสมัยนิยมแต่งตัวออกมาเต้นโชว์ประกอบเพลงลูกทุ่งแทนการออกแขก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีเคารพครูหรือพ่อแก่ดังที่เคยปฏิบัติมาในอดีต สภาพปัญหาผู้แสดงโดยเฉพาะพระเอกและนางเอกจะต้องมีรูปร่างหน้าตาดีกว่าผู้แสดงลิเกคนอื่นๆ เพราะเป็นจุดเรียกสร้างความสนใจของแม่ยก ถ้าหากว่าพระเอกนางเอกเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงด้วยก็ถือว่าโชคดีเป็นอย่างมาก การแต่งกาย ในอดีตการแต่งกายของผู้แสดงลิเกจะมีระเบียบมาตรฐาน สภาพปัญหาการร้อง การรำ ในอดีตการร้อง การรำ

จะแสดงพร้อมๆ กัน คือ เนื้อร้องและทำนองจะเป็นการแสดงบอกบทหรือการดำเนินเรื่อง แต่ปัจจุบันจะพูดบอกบทมากกว่าและใช้การรำน้อยลงเพราะใช้เวลาในการสลับด้วยเพลงลูกทุ่งตามคำขอของผู้ชม สภาพปัญหาภาษาของลิเกจะไม่เหมือนกับการพูดปกติในสมัยอดีต คือ จะมีการดัดน้ำเสียงดัดคำพูดให้เข้าท่วงและทำนองหรือดนตรีที่ประกอบการแสดงลิเก แต่ในปัจจุบันมักจะใช้ภาษาที่พูดตรงๆ ไม่มีดนตรีประกอบให้เพื่อสร้างบรรยากาศ โดยเฉพาะตัวตลกจะใช้ภาษาที่ไม่สุภาพแต่เป็นการพูดประกอบท่าทางจึงทำให้คนดูหรือผู้ชมการแสดงลิเกชอบ เพราะรวดเร็วทันใจและได้หัวเราะและสภาพปัญหาเวที จะต้องเป็นเวทีที่โดดเด่น มีขนาดเวทีกว้างขวาง ฉากสามมิติ คือ ฉากผ้าใบที่เขียนให้ดูคล้ายจริง ฉากสามมิติจะมีหลายฉากเพื่อให้เหมาะแก่การแสดงลิเกประเภทปิดวิก เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชมการแสดงลิเก

สภาพปัญหาการอนุรักษ์และการสืบทอด พบว่า ผู้ถ่ายทอด คนรุ่นเก่ามีความรู้ความชำนาญในการแสดงลิเก และไม่นิยมที่จะถ่ายทอดการแสดงลิเกให้กับผู้อื่น เนื่องมาจากการถ่ายทอดการแสดงลิเกจะต้องใช้ความชำนาญ ในการร้อง การรำ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐไม่ค่อยสนับสนุนและเห็นความสำคัญของการสืบทอดการแสดงศิลปการแสดงลิเก จึงส่งผลให้การสืบทอดการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาได้ขาดหายไปด้วย ผู้สืบทอด ลิเกเป็นศิลปการแสดงของไทยที่ได้รับความนิยมมาก แต่ในปัจจุบันการแสดงลิเกได้รับความสนใจลดลง ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ จึงส่งผลให้การแสดงลิเกมีงานแสดงน้อยลง และสาเหตุอีกประการหนึ่งเนื่องมาจากคนในสังคมเรื่องมีค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปสนใจวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น และการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาปัจจุบันมีน้อย เพราะไม่ได้รับความนิยมจากการชมการแสดงลิเกในปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้สืบทอด ทำให้การแสดงลิเกนี้มิวันแต่จะสูญไปตามกาลและเวลา การอนุรักษ์ การแสดงลิเกถือเป็นการแสดงที่ถ่ายทอดประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน แต่ปัจจุบันสถานการณ์การแสดงลิเกพื้นบ้านทั่วประเทศประสบวิกฤติมาก สาเหตุสำคัญมาจากคนไทย เพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์การแสดงลิเก สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญของการแสดงทางวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นมรดกของชาติสืบต่อไป การสืบทอด เนื่องจากเยาวชนไม่นิยมดูการแสดงลิเกเพราะเห็นว่าไม่ทันสมัย แม้แต่เวลาไปชมการแสดงลิเกมักจะเรียกร้องให้ลิเกร้องเพลงลูกทุ่งมากขึ้น เพราะจะได้ร้องและเต้นตาม นับเป็นการสนับสนุนให้ภูมิปัญญาลิเกเลือนหายไปได้เร็วขึ้น ฉะนั้นการที่จะโน้มน้าวปลูกฝังให้เยาวชนหันมานิยมในศิลปการแสดงลิเกจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะท้าทายขึ้นทุกวันดังกล่าแล้วข้างต้นว่านับวันแต่จะปลูกฝังความรักในศิลปะด้านนี้ได้ยากขึ้น มีการนำลิเกเข้าสู่หลักสูตรของมหาวิทยาลัยเพื่อการสืบทอดนับว่าเป็นวิธีการสืบทอดที่ดี แต่ปัญหาอุปสรรคอาจจะเกิดตามมาได้ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมต่อไป

5.3 แนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า การอนุรักษ์และการสืบทอดในด้านการศึกษารเรียนรู้ สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยให้มีหลักสูตรการเรียน

การสอนการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้ดำรงอยู่รุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง รวมถึงการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และการสืบทอดการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแสดงลิเกไปยังสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ

การรับศิษย์ มาแสดงลิเกนั้นเหล่าบรรดาลูกศิษย์ทั้งหลายมาเรียนด้วยความตั้งใจที่จะมาฝึกฝนการเรียนรู้การแสดงลิเก ด้วยความเต็มใจ ต้องการที่จะเรียนรู้ศิลปะการแสดง การร่ายรำตามแบบฉบับของกรรมศิลป์ นอกจากนั้นแล้วลูกศิษย์จะต้องเตรียมดอกไม้ธูปเทียนมาเพื่อแสดงความเคารพต่อครู หลังจากนั้นครูจะจับมือในการสอนการรำ การก้าวพอเป็นพิธี ต่อจากนั้นก็จะจัดรูปบอกครูบาอาจารย์เป็นอันเสร็จพิธี

การไหว้ครู ถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญอีกอย่างที่ต้องจากการรับศิษย์ โดยขั้นตอนในการไหว้นั้นจะต้องจัดรูป 3 ดอก หรือ 9 ดอก วางไว้ในพานพร้อมดอกไม้ ธูป เทียน หมากพลูและเงิน 6 บาท

การเรียนรำ เป็นขั้นตอนการเรียนรำก็จะเริ่มจากการสอนให้รำก่อนโดยกำหนดให้มีเพลงช้าเพลงเร็วหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “การรำทวยหมี” ซึ่งประกอบไปด้วยท่า ฆาตาเพียงไหล่ พิสมัย เรียงหมอน กินนรแนบถ้ำ โดยท่าต่างๆ เหล่านี้จะต้องผ่านท่ารำพื้นฐานก่อนในการฝึกหัดการฝึกหัดของการแสดงลิเกจะแบ่งให้ฝึกทีละ 2 คน

การเรียนร้องของการแสดงลิเกจะเริ่มด้วยการหัดร้องเพลงไทยในอัตราสองชั้นอย่างง่ายๆ ที่ใช้กันประจำในการแสดงลิเก เช่น ตะลุ่มโปง หงส์ทอง สองไม้หรือราชินีเกลิง โดยครูจะให้ฝึกการหัดออกเสียงให้ชัดเจน รู้จังหวะ การถอนหายใจ การร้องให้เสียงนั้นไม่ขาดและยาวต่อเนื่อง สำหรับใครที่จะแสดงเป็น พระเอก นางเอก หรือตัวละครต่างๆ จะให้รับบทนั้นไปท่องจำ หรือที่เรียกว่า “การแจกบท”

การเรียนการแสดงในขั้นตอนนี้จะเลือกสอนเฉพาะคนที่ผ่านการท่องกลอนต่างๆ ได้จนคล่องและผ่านการรำได้พอสมควรแล้วถึงจะสอนต่อยอดให้ได้ สำหรับใครที่ผ่านการฝึกขั้นพื้นฐานได้ทั้งหมดแล้วขั้นตอนนี้ต่อมาคือ เรียนการแสดง โดยทางลิเกจะจัดการซ้อมใหญ่เป็นขั้นตอนการซ้อมเหมือนการแสดงจริงทุกอย่าง เพื่อเป็นการดูความพร้อมของผู้เกี่ยวข้องในทุกๆ ด้าน

การประเมินผลและวัดผลของการแสดงลิเกนั้นดูจากการร้องการเล่นว่าคนนั้นเล่น บทลิเกแต่ละบทได้ดีแค่ไหน เล่นแล้วได้ผลเป็นอย่างไร จากนั้นจะพิจารณาจับคนที่ผ่านการประเมินผลให้เป็นตัวแสดงต่างๆ และดูจากการรับได้ไม่ได้ของแต่ละคนเพื่อที่จะให้บทแสดงได้ตรงตามความถนัดของแต่ละบุคคลต่อไป

6. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง มีผลการวิจัยที่เป็นประเด็นสำคัญนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

6.1 ภูมิปัญญาการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ภูมิปัญญาด้านนาฏศิลป์ที่เกี่ยวกับการร้อง การรำ และเครื่องแต่งกายของการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา ในการร้องนั้นจะมีเทคนิคการร้องโต้ตอบกันและจะต้องร้องให้ลงสัมผัสคล้องจอง การรำมีการประยุกต์ใช้ท่าทางของการรำนานาฏศิลป์ ส่วนเครื่องแต่งกาย การแสดงลิเกนิยมใช้สีเงินเป็นเครื่องประดับและได้มีการปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาด้านคีตศิลป์ การแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาจะใช้ดนตรีไทยประเภทวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลงประกอบการแสดงลิเก บทเพลงที่ใช้ในการแสดงลิเกในปัจจุบันมีอยู่ 3 เพลง คือ 1) เพลงไหมโรง 2) เพลงออกแขก และ 3) เพลงตามบท ภูมิปัญญาด้านวรรณศิลป์ประกอบไปด้วยเรื่องราวที่เกี่ยวกับวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกลอง โดยพิจารณาจากบทละครโทรทัศน์ที่โดดเด่น นำมาดัดแปลงให้เข้ากับการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา ภูมิปัญญาด้านพิธีกรรม/ความเชื่อ การแสดงลิเกของคณะทั่วไปมีความเชื่ออยู่ที่ครู ซึ่งในที่นี้หมายถึง พระฤๅษีนาครหรือที่รู้จักกันในโดยทั่วไปว่า “พ่อแก่” ที่นับถือและเคารพบูชาครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ ความเชื่อและข้อห้ามต่างๆ ของการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษามีศูนย์กลางอยู่ที่พ่อแม่และครูประเภทต่างๆ ที่ชาวลิเกได้นับถือ หัวหน้าคณะหรือได้โผละทำพิธีไหว้พ่อแม่ทุกครั้งก่อนจะเริ่มทำการแสดงลิเก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมณี เทพาขมพู (2553) ได้ศึกษาเรื่องลิเก : การอนุรักษ์และพัฒนาตามมิติทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาที่ปรากฏในการแสดงลิเกมี 5 ด้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาทางภาษา ภูมิปัญญาด้านนาฏศิลป์ ภูมิปัญญาด้านเพลงและดนตรี ภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย แต่งหน้า และภูมิปัญญาด้านเวที ฉาก แสงและเสียง ภูมิปัญญาดังกล่าวเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การฝึกฝน การสั่งสมประสบการณ์และถ่ายทอดสืบทอดกันมาโดยที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เห็นว่าเป็นดี ถูกต้องเหมาะสมไว้ในขณะเดียวกันก็ได้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาภูมิปัญญาบางอย่างไปตามยุคสมัยและสภาพสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อสร้างความสนใจ ชวนให้ผู้ชมติดตามผลงานจนถึงนิยมชมชอบในศิลปะการแสดงลิเก และส่งเสริมสนับสนุนลิเกต่อไป ส่วนภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในการแสดงลิเกแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ขนบประเพณี ค่านิยมและความเชื่อ การสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นไทย การใช้ภาษา วรรณคดี และวรรณกรรม ศิลปกรรมด้านนาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม และการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม สิ่งเหล่านี้ได้สืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างไม่เปลี่ยนแปลงเพราะถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของลิเกที่ต้องรักษาไว้ขณะเดียวกันก็มีวัฒนธรรมบางส่วนที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ตามยุคตามสมัยรูปแบบการอนุรักษ์และเผยแพร่การแสดงลิเกในปัจจุบัน ได้แก่ ลิเกงานหา ลิเกวิก ลิเกวิทยุ ลิเกในโทรทัศน์ ลิเกในสื่อสิ่งพิมพ์ ลิเกในสื่ออินเทอร์เน็ต ลิเกในแผ่นซีดี ลิเกในสถานศึกษา การประกวดลิเกและการประกายก้องเชิดชูเกียรติ

6.2 สภาพปัญหาการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่ารูปแบบการแสดงลิเกในยุคปัจจุบันได้ละเลยและไม่ให้ความสำคัญของขั้นตอนโดยเฉพาะการเริ่มต้น

แสดงลิเก คือ การออกแขกซึ่งสมัยก่อนจะไหว้ครูและออกแขกก่อน แต่ปัจจุบันใช้ทางเครื่องตามสมัยนิยมแต่งตัวออกมาเต้นโชว์ประกอบเพลงลูกทุ่งแทนการออกแขก สภาพปัญหาผู้แสดงโดยเฉพาะพระเอกและนางเอกจะต้องมีรูปร่างหน้าตาดีกว่าผู้แสดงลิเกคนอื่นๆ เพราะเป็นจุดเรียกร้องความสนใจของแม่ยก สภาพปัญหาการร้อง การรำ คือ เนื้อร้องและท่ารำจะเป็นการแสดงบอกบทหรือการดำเนินเรื่อง แต่ปัจจุบันจะพูดบอกบทมากกว่าและใช้การรำน้อยลงเพราะใช้เวลาในการสลับด้วยเพลงลูกทุ่งตามคำขอของผู้ชม สภาพปัญหาภาษาของลิเกจะไม่เหมือนกับการพูดปกติ คือ ในปัจจุบันมักจะใช้ภาษาที่พูดจริงๆ ไม่มีดนตรีประกอบให้เพื่อสร้างบรรยากาศ และสภาพปัญหาเวที จะต้องเป็นเวทีที่มีความโดดเด่น มีฉากสามมิติที่เขียนให้ดูคล้ายจริง ฉากสามมิติจะมีหลายฉากเพื่อให้เหมาะแก่การแสดงลิเกประเภทปดิวีก เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชมการแสดงลิเก

สภาพปัญหาการอนุรักษ์และการสืบทอด พบว่า ผู้ถ่ายทอด คนรุ่นเก่ามีความรู้ความชำนาญในการแสดงลิเก และไม่นิยมที่จะถ่ายทอดการแสดงลิเกให้กับผู้อื่น รวมถึงหน่วยงานภาครัฐไม่ค่อยสนับสนุนและเห็นความสำคัญของการสืบทอดการแสดงศิลปะการแสดงลิเก จึงส่งผลให้การสืบทอดการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาได้ขาดหายไปด้วย ผู้สืบทอด ลิเกเป็นศิลปะการแสดงของไทยที่ได้รับความนิยมมาก แต่ในปัจจุบันการแสดงลิเกได้รับความสนใจลดลง ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และสาเหตุอีกประการหนึ่งที่สำคัญเนื่องมาจากคนในสังคมเรื่องมีค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปสนใจวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์การแสดงลิเก สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญของการแสดงทางวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นมรดกของชาติสืบต่อไป การสืบทอด เนื่องจากเยาวชนไม่นิยมดูการแสดงลิเกเพราะเห็นว่าไม่ทันสมัย แม้แต่เวลาไปชมการแสดงลิเกมักจะเรียกร้องให้ลิเกร้องเพลงลูกทุ่งมากขึ้น เพราะจะได้ร้องและเต้นตาม นับเป็นการสนับสนุนให้ภูมิปัญญาลิเกเลือนหายไปได้เร็วขึ้น ฉะนั้นการที่จะโน้มน้าวปลูกฝังให้เยาวชนหันมานิยมในศิลปะการแสดงลิเกจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะท้าทายขึ้นทุกวันดังกล่าไปแล้วข้างต้นว่านับวันวันแต่จะปลูกฝังความรักในศิลปะด้านนี้ได้ยากขึ้น มีการนำลิเกเข้าสู่หลักสูตรของมหาวิทยาลัยเพื่อการสืบทอดนับว่าเป็นวิธีการสืบทอดที่ดี แต่ปัญหาอุปสรรคอาจจะเกิดตามมาได้ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพจน์ ดอกคำเจียก (2553) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเทศบาลตำบลโพธิ์พระยา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมลิเกพื้นบ้านในเขตเทศบาลตำบลโพธิ์พระยา คือ ควรมีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมลิเกพื้นบ้านอย่างกว้างขวาง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรมีการจัดกิจกรรมที่มีการแสดงของลิเกพื้นบ้าน เพื่อให้ชุมชนตระหนักและเห็นถึงความสำคัญความงดงามของศิลปวัฒนธรรม รณรงค์ให้มีการถ่ายทอดลิเกพื้นบ้านให้กับคนรุ่นหลัง เพื่อมิให้ลิเกพื้นบ้านหายไปจากท้องถิ่น ควรมีการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปะการแสดง

ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นศิลปกรรมเพื่อเศรษฐกิจของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมและส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมลิเกพื้นบ้าน

6.3 แนวทางการส่งเสริมการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษาเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า การอนุรักษ์และการสืบทอดในด้านการศึกษาริเริ่มสถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยให้มีหลักสูตรการเรียนการสอนการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้ดำรงอยู่รุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง รวมถึงการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และการสืบทอดการแสดงลิเกในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแสดงลิเกไปยังสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ การรับศิษย์ ลูกศิษย์ทั้งหลายมาเรียนด้วยความตั้งใจที่จะมาฝึกฝนการเรียนรู้การแสดงลิเกด้วยความเต็มใจ ต้องการที่จะเรียนรู้ศิลปะการแสดง การร่ายรำตามแบบฉบับของกรมศิลป์ การไหว้ครู ถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ต่อจากการรับศิษย์ โดยขั้นตอนในการไหว้นั้นจะต้องจัดรูป 3 ดอก หรือ 9 ดอก วางไว้ในพานพร้อมดอกไม้ ธูป เทียน หมากพลูและเงิน 6 บาท การเรียนรำ เป็นขั้นตอนการเรียนรำก็จะเริ่มจากการสอนให้รำก่อนโดยกำหนดให้มีเพลงช้าเพลงเร็วหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “การรำทวยหมี” การเรียนร้องของการแสดงลิเกจะเริ่มด้วยการหัดร้องเพลงไทยในอัตราสองชั้นอย่างง่ายๆ ที่ใช้กันประจำในการแสดงลิเก เช่น ตะลุ่มโปงสองไม้หรือราชินีเกลิง การเรียนการแสดง จะเลือกสอนเฉพาะคนที่ผ่านการท่องกลอนต่างๆ ได้จนคล่องและผ่านการรำได้พอสมควรแล้วถึงจะสอนต่อยอดให้ได้ การประเมินผลและวัดผลของการแสดงลิเกนั้นดูจากการร้องการเล่นว่าคนนั้นเล่น บทลิเกแต่ละบทได้ดีแค่ไหน เล่นแล้วได้ผลเป็นอย่างไร จากนั้นจะพิจารณาจับคนที่ผ่านการประเมินผลให้เป็นตัวแสดงต่างๆ เพื่อที่จะให้บทแสดงได้ตรงตามความถนัดของแต่ละบุคคลต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อีรวรรณ ช่างสาน (2556) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า ลิเกป่า ศิลปะการเล่นของคนในท้องถิ่นภาคใต้ทั้งพัทลุง ตรัง กระบี่ และนครศรีธรรมราช บางครั้งเรียกลิเกรำมะนา องค์ประกอบของการแสดงลิเกป่า ประกอบด้วย คณะลิเกป่า เครื่องดนตรี การแต่งกาย โอกาสในการแสดง ความเชื่อและพิธีกรรม เรื่องที่นิยมนำมาแสดง สถานที่ ส่วนแนวทางการอนุรักษ์ลิเกป่านั้นจำเป็นต้องอนุรักษ์รูปแบบการเล่น อนุรักษ์ศิลปินทั้งศิลปินอาชีพ ศิลปินเยาวชน และอนุรักษ์ผู้ชม ทั้งผู้ชมสูงวัยและเยาวชน แนวทางการพัฒนานั้นต้องพัฒนาโครงสร้างของการแสดง คือต้องใช้ภาษาให้เข้าใจง่าย สั้นกระชับ มีการอธิบายความก่อนการแสดงต้องพัฒนาการแต่งกายให้สวยงามทันสมัยและองค์ประกอบเสริม เช่น เพิ่มเติมเครื่องดนตรี สมัยใหม่เข้าผสมผสานกับรำมะนา กลอง โหม่ง ฉิ่งนอกจากนี้แล้วควรพัฒนาให้เป็นแบบเรียนของสถานศึกษา เพื่อเยาวชนจะได้ศึกษาและร่วมอนุรักษ์พัฒนาสืบสานในระยะยาวต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 ควรศึกษาการสืบทอดอัตลักษณ์การแสดงลิเกไทยของเด็กและเยาวชนเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาไทย เพลงและบทร้องของการแสดงลิเกบนเวทีไทยหรือสากลเพื่อไม่ให้เพลงและบทร้องสูญหายไป

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 ควรศึกษาดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงลิเกในภาคอีสาน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 ควรศึกษาการวิเคราะห์และการถ่ายทอดกระบวนการทำรำประกอบการแสดงลิเกในพื้นที่ต่างๆ พิธีไหว้ครูลิเกและวิถีชีวิตของผู้ประกอบอาชีพการแสดงลิเก

7.3.2 ควรศึกษารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนการสอนลิเกในสถานศึกษา บทบาทของการแสดงลิเกที่มีต่อสังคมในยุคปัจจุบัน

8. เอกสารอ้างอิง

เขมิกา จันทรสุขสวัสดิ์. (2554). การสืบทอดอัตลักษณ์ลิเกไทยสู่เด็กและเยาวชนเพื่อเสริมสร้างธุรกิจ
ในชุมชนภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ธีรวัฒน์ ช่างสาน. (2556). แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสาร
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. 8(1). 76-88.

พิชัย เกษมรักษ์. (2558). กระบวนการเรียนการสอนของคณะลิเกสมอจน้อย จังหวัดนครราชสีมา.
วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

มณี เทพาชมพู. (2553). ลิเก : การอนุรักษ์และพัฒนาตามมิติทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและ
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวัฒนธรรม.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์ จำกัด.

สุพจน์ ดอกคำเจียก. (2553). การส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเทศบาลตำบล
โพธิ์พระยา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. รายงานศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น. วิทยาลัยปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อนุกุล โจรนสุขสมบูรณ์. (2557). ลิเกในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ.

9. คำขอบคุณ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ จำปาแดง อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ท่านได้เมตตาประสิทธิ์ประสาทวิชา ความรู้ แนะนำอันทรงคุณค่าจนงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอถือโอกาสนี้กราบ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบพระคุณ อาจารย์สลักจิต ตีรณโสภาส อาจารย์ผู้ควบคุมลิเก มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังสุรีย์ พันธุ์แก้ว อาจารย์ผู้ควบคุมลิเก มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มงคล ศัยกุล คณบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครสวรรค์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลต่างๆ อันมีค่ายิ่งตลอดจนให้ความช่วยเหลือเพื่อให้งานวิจัย ฉบับนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อพีระ ชื่นจิตร คุณแม่ไสว สมานพันธ์ คุณมานพ อุทาน นางสาวสมัชญา ชื่นจิตร นายธนวัฒน์ ชื่นจิตร และครอบครัวชื่นจิตรทุกท่าน ที่เป็น แรงบันดาลใจและเป็นที่กำลังใจที่มีค่าอย่างยิ่ง ขอขอบพระคุณ คุณกรรณิการ์ อุ่นอบ คุณชญาพร หลายเจริญ ที่ให้การสนับสนุนในการทำงานวิจัยฉบับนี้จนประสบความสำเร็จไปได้ด้วยดี